

Това може да навреди на страната, която прилага интегративен подход за постигане на споразумение, без да държи сметка за тези евентуални състояния, които само ще доведат до неравнопоставеност и нечестен резултат. Тези опасности съществуват и при водене на преговори между страните, когато участва и трето неутрално лице, каквато е процедурата по медиация.¹

Медиацията се провежда в контекста на конкретна среда, която включва четири елемента:

- вида на конфликта;
- неговата природа;
- страната или държавата, в която се проявява;
- културата и организацията, занимаваща се с медиация.

Контекстът, който включва горните четири елемента, се отразява на самата процедура по медиация.²

Следващата част от книгата ще обърне внимание на самата процедура по медиация, нейните принципи и уменията на медиатора, които се използват основно при провеждане на сесии по медиация.

¹ Alfini, J. James, Press, Sharon, Stulberg, Joseph, Mediation Theory and Practice, 3 edition, LexisNexis, 2013.

² James A. Wall, Timothy C. Dunne. The Mediation Paradigm, Mediation Research: A Current Review, Volume 28, Issue 2, April 2012, Pages 217–244, Negotiation Journal, accessed online <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1571-9979.2012.00336.x/full->, on 18.08.2016.

Медиация – определение, принципи, видове и етапи на процедурата

*„Разбирането е началото на съгласието.“
Спиноза*

Етимология на понятието

„Медиация“ произлиза от латинската дума *medium*, означаваща „среда“.² Буквалният превод на думата „медиация“ е „по средата“ или „посредничка“.

„Във великата традиция на западната цивилизация справедливост без милост и състрадание не е справедливост. А жената – богинята Темида, със завързани очи държи везни и меч, символизира правосъдието. Не е случайно, че правосъдието е изобразявано като жена. Символично архетипният женски образ говори за всевиждане и разум с мъдрост“ (Ван дер Пост, 1994).

Всепроникващият взор чете в сърцата на тези, които участват, и не е ограничен само до изслуш-

¹ Онлайн достъп на 16.01.2018 година, <https://www.apophisms-bg.com/2017/10/20/барух-спиноза>

² Димитров, Д. Малък българо-латински енциклопедичен речник. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2012, с. 155.

ване на техните думи. Превръзката подпомага вътрешната визия, това разбиране. „Везните на справедливостта, които държи Госпожа Правосъдие, представляват балансиране на вътрешната и външната власт, мъжките и женските сили и интересите на индивида и обществото. Мечът в покой, който държи правосъдието, представлява мечът на благо-разумието и проникателността, не мечът на отмъщението.“¹

Жената, за която говори Фонтана, не е просто една жена, а богинята Темида, която олицетворява правосъдието. В Египет това е богинята Маат. В древността правораздаването е било сакрална дейност, която се е провеждала в храмовете, а съдиите били жреци.

Определение

В най-широк план **медиацията е една от формите за управление на конфликти**. Според Беркович като форма за управление на конфликти медиацията е възможна:

1. когато конфликтът е сложен;
2. когато конфликтът е възникнал преди време;
3. когато няма резултат от опитите на страните да го решат;
4. когато страните са готови да променят своите установени начини за водене на преговори;

¹ Fontana, David. The Secret Language of Symbols: A visual key to symbols and their meaning. San Francisco: Chronicle Books, 1993.

5. както и когато започнат нов вид комуникация помежду си.¹

Следователно, ако страните не са готови да променят своите установени начини за водене на преговори и нямат дори нагласа за промяна, е безполучно и загуба на време да се правят опити да се реши конфликтът по пътя на процедурата по медиация.

Това е един много съществен момент, който има предимно психологически характер, на който по-долу ще бъде обърнато внимание при разглеждане на въпроса за принципите на медиацията.

Жаклин Нолан-Халей дава следното определение на медиацията:

„Медиацията е продължение на процеса по водене на преговори, в който страните използват трето неутрално лице, което да ги подпомогне в решаването на спора или планирането на промяна. Свободната воля на страните е основна ценност на процедурата по медиация.“²

Възможна е хипотеза, при която след възникване на конфликта страните да не са правили опити да постигнат споразумение и едва в процедурата по медиация да започнат да преговарят.

В този случай преговорите ще бъдат средство и в

¹ Bercovitch, Jacob (1996). Understanding Mediation, s Role in Preventive Diplomacy, Negotiation Journal, volume 12, Online acces on 3 August 2016 – <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1571-9979.1996.tb00098.x/full>

² Nolan-Haley, J. M. (2013). Alternative dispute resolution in a nutshell. Chicago (Author-Date, 15th ed.)

зависимост от множество фактори, включително и наличието на емоционален и интелектуален ресурс за водене на конструктивен разговор, биха могли да постигнат промяна в нагласата и евентуално да се постигне споразумение.

Конфликтът има като първи свой етап възникване и заемане на противоположна позиция по един и същ въпрос. В този етап страните все още не полагат усилия да го решат, а само се очертава мащабът на самия конфликт, както и колко са заинтересованите от изхода му лица.

След възникване на конфликта често е възможно страните да загубят мотивация да полагат усилия да го решат.

Имало е случаи в сесии по медиация, в които се установява, че страните не са правили въобще опити по пътя на преговори да решат конфликта си. Директно са се обърнали към адвокат и са завели дело и/или са загубили надежда, че отново могат да проведат конструктивен разговор с отсрещната страна. За първи път опити да се постигне споразумение се правят в първата сесия по медиация.

Поради това определението на медиацията по-горе не може да се приеме за напълно точно и отразяващо реалното проявление на конфликтите.

По-широко определение дават Беркович и Хъстън (1996), които определят медиацията като:

„Реактивен процес на конфликтен мениджмънт, в който страните търсят съдействие, приемат предложение за помощ от друг индивид, група или организация, за да променят своето поведение, да решат свой конфликт или да разрешат свой проблем без физическа сила или предиз-

виквайки намесата на предвидените правомощия по закон“¹.

Тази дефиниция на медиацията, освен по-детайлна, е и по-точна, поради факта, че обхваща волята на страните да потърсят съдействие от трето лице, както и вида на постигнати резултати при успешно провеждане на процедура по медиация.

Авторите акцентират на основния принцип, на който се основава самата медиация – това, че страните сами, по собствена воля, са се съгласили да търсят съдействие на трето лице, което да им помогне в собствените им усилия да решат конфликта с мирни средства и без намесата на държавата.

В процедурата по медиация медиаторът – трета неутрална страна, е призвана да охранява процеса по медиация и да съдейства на страните по пътя на преговорите да постигнат взаимноприемливо решение.

Медиаторът не решава, страните са главните действащи лица, от чиято свободна воля зависят изходът на процедурата и отношенията помежду им.

Медиаторът не налага своята ценностна система, нито съди спорещите за постъпките им или мнението им по даден спорен въпрос.

Той играе ролята на „термо релето“, което регулира напрежението и спомага за това страните да декорират по-успешно посланията на другата страна, като използва най-различни

¹ Bercovitch, Jacob (1996). Understanding Mediation's Role in Preventive Diplomacy, Negotiation Journal, volume 12, page достъпено онлайн на 3 август 2016 г. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1571-9979.1996.tb00098.x/full>

умения и техники за справяне в конфликтна и комуникативно затормозена среда.

Медиацията има своите положителни и отрицателни черти, които водят до крайни мнения от страна на различни специалисти доколкото е полезна или не е тази процедура за решаване на конфликти. По-долу са посочени преимуществата и недостатъците на процедурата по медиация, като е сравнена със съдебните процедури.

Медиацията е сочена като една в пъти по-евтина процедура в сравнение с конвенционалното правосъдие, по-бърза като време и неформална. Поради своята неформалност процедурата позволява на страните да изложат всички аспекти на спора, както и чисто емоционалната страна или етичните аспекти, които често не намират място, ако спорът се разглежда по правилата на граждански процес, където предметът на делото е значително по-тясно понятие от самия спор.

Това позволява на страните да намалят напрежението помежду си, както и да видят по-пълно и детайлно гледната точка на другата страна.

Както Лон Фулър отбелязва в една от своите работи, основното достойнство на медиацията е „способността да преориентира страните една към друга не чрез налагането им на правила, а чрез оказваната им помощ да постигнат нови и да споделят нови перспективи по отношение на взаимоотношенията им, разбиране, което ще преориентира техните нагласи и разположение един към друг“¹.

¹ Fuller, L. (1971). Mediation. Its Forms and Functions. Southern California Law Review 44(2), 305–339.

Медиацията прави възможно извинението и/или прощката. Поради голямата свобода на страните в процедурата да определят параметрите на своето споразумение това води и до по-голяма вероятност постигнатото споразумение да бъде спазено от страните.

Друго преимущество на процедурата е **нейната конфиденциалност**, което се възприема от някои автори като недостатък. Възможно е, ако по отношение на повечето възникнали спорове се постигне споразумение с клауза за пълна конфиденциалност, да се застраши социалната справедливост в общ план.

Един от основните принципи на гражданския процес е публичността. Само по изключение съдът може да постанови делото да се гледа на закрити врати. Целта на тази публичност е и да информира останалите граждани, чиито права са засегнати по същия начин, че могат да защитят правата си успешно, както и да бъде защитена справедливостта на макро- и микрониво.

Изтъкват се недостатъци като липсата на процедурни правила, което може да доведе до постигане на несправедливи решения поради възможностите за дисбаланс между страните, за което са предвидени мерки, с процедурни правила, да не се допуска в конвенционалното правосъдие.

Справедливостта е трудно дефинируемо понятие при всеки спор поради факта, че често решенията, постигнати чрез медиация, засягат и неучаствали в преговорите страни. Пример за това са мерките по упражняване на родителските права, постигнати между съпрузите, като децата могат да ги считат за несправедливи.

Възможно е страните да постигнат споразумение, без да са наясно с техните законни права и интереси, т.е. да бъдат дезинформирани, което ще доведе и до едно несправедливо и дори нищожно споразумение.

Голямото неравенство между страните по отношение на достъп до информация, уменията за водене на преговори, уменията да се манипулира, икономическото превъзходство могат да доведат също до сключване на несправедливо решение и дори нищожно.

Възможни са и случаи, в които едната страна може да е жертва на домашно насилие, но да намира вина в себе си, като не осъзнава, че е жертва, поради което да прави неоправдани отстъпки, които да навредят значително на самата жертва в дългосрочен план.

Друг съществен недостатък е, че за да бъде успешна една медиация, е необходимо и страните да преговарят в дух на добра воля и да бъдат добросъвестни. Възможно е едната страна да използва медиацията само като средство за набавяне на информация или отлагане на решението по спора.

В такива случаи трябва да се предвидят мерки при съмнения от страна на медиатора той да има право да преустанови такава процедура. Това може да доведе до множество спорове как медиаторът ще бъде сигурен, че е налице опит за получаване на информация и проучване на „врага“, но от друга страна, добрата воля е добре охранена и в конвенционалното правосъдие.

Преимущества и недостатъци на медиацията	
ПРЕИМУЩЕСТВА НА МЕДИАЦИЯТА	НЕДОСТАТЪЦИ НА МЕДИАЦИЯТА
Бърза процедура	При дисбаланс между страните може да се постигне несправедливо или противоречащо на закона споразумение.
Евтина процедура	При дезинформираност на страните и невъзможност да участват пълноценно в преговорите може да се постигне несправедливо решение.
Конфиденциална процедура	Възможност за манипулации
Пълноценно и лично участие на спорещите	Възможност за злоупотреба на някоя от страните с получената по време на медиация информация и/или недобросъвестно участие в процедурата.
Възможност за изследване на интересите на страните и емоционалната страна на спора	Временно овластяване на по-слабата страна и създаване в бъдеще на повече проблеми за същата.
Възможност за преориентиране на нагласите и разбиранията на спорещите страни една към друга	При липса на квалифицирани лица може да се стигне до сключване на нищожни или унищожими споразумения.
Възможност за решаване на повече от един спор между същите страни	Важни проблеми и казуси, засягащи социалната справедливост или помагачи за развитие на правото, могат да останат конфиденциални.

Недостатъците на медиацията са и преимуществата на съдебните процедури, при които поради строгата регламентация на правата, задълженията и процедурните правила се цели една предвидимост на постановените решения, минимизира се рискът от злоупотреба с права и се защитава социалната справедливост в микро- и макромасщаб, както и публичността на постановените актове.

Публичността на съдебните процедури и актове спомага за подобряване информираността на засегнати лица, които биха могли да защитят правата и законните си интереси, като знаят, че има и други като тях. Конфиденциалността е изключение в съдебните процедури, докато в алтернативните способности за решаване на спорове се счита за едно от най-големите им предимства.

Следва да се отбележи, че изборът на способ за решаване на спорове следва да бъде консултиран и решението за вида процедура трябва да е максимално информирано за лицата, чиито интереси са засегнати от конкретния спор.

Медиацията или другите алтернативни способности за решаване на спорове не са панацея, а в някои случаи може да се окажат само от полза на едната страна, като например при спор между корпорации и отделни физически лица.

За да се обоснове по-ясно тази теза, следва да се разгледат принципите на един от алтернативните способности за решаване на спорове, който в настоящата работа е медиацията. Този способ е разгледан детайлно и с оглед общата тенденция и желание да бъде наложен като един от основните алтернативни способности на съдебните процедури в Република България.

Принципи на процедурата по медиация

Доброволност и равнопоставеност

Доброволността като принцип в медиацията означава, че всяка от страните участва в производството по собствено желание, без елемент на задължителност или принуда. За да започне една процедура по медиация, е необходимо страните да са изразили съгласието си – писмено или устно, да вземат участие, лично или чрез своите представители.

През 2025 година бяха приети съществени изменения в Закона за медиацията, според които по определен вид дела е задължително провеждането на **първа информационна среща** по медиация.

Според Закона за медиация, чл. 13. (1) (Изм. – ДВ, бр. 55 от 2025 г.), преди започване на процедурата по медиация се провежда информационна среща, на която медиаторът информира страните по спора за същността и принципите на медиацията, за реда, по който тя се провежда, за ролята на медиатора и за последиците от нея. Медиаторът изисква от страните писмено съгласие за участие в процедура по медиация.

Следователно може да се каже, че е запазен принципът на доброволно участие в процедурата по